

Factors of Corruption and its Prevention with an Approach to the Second Step Statement of the Revolution and the Judicial Transformation Document

Vol. 8
Autumn 2022

Ayatollah Esmaili¹ | Mohammad Sadeq Jamshidi Rad² | Mohammad Hassan Sheibanifar³ | Seyyed Mohammad Sadri⁴

Research Paper

Received:
10 February 2022
Revised:
02 May 2022
Accepted:
25 May 2022
Published:
21 September 2022
P.P: 133-163

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

Abstract

Corruption is one of the organizational phenomena that causes a crisis in the development process of governments. Economic corruption tends to concentrate wealth, facilitate other crimes, and intensify in the face of sanctions and economic warfare. The 37-article Judicial Transformation Document was approved by the Head of the Judiciary on 20/12/2020, in which he stated the challenges and strategies, one of the main foundations of the return of the judiciary to the main mission mentioned in the Constitution, the most important of which is crime and corruption prevention. The Supreme Leader of the Revolution considers the priority of fighting corruption to be from within the judiciary. The statement of the second step of the Islamic revolution, on 22/11/2017, made recommendations in seven axes, the third and fourth axes to economic issues; In this research, the question is, what is the role and effect of the judicial reform document in preventing economic corruption? What are the solutions and strategies to fight economic corruption in the second step of the revolution? The method of carrying out the research is descriptive and analytical, and library and document methods were used to collect the data. Corruptors can be very effective in reducing economic corruption. The findings of the research show that the conceivable solutions and strategies in the direction of prevention are: a. Transparency in declaring the assets of those in charge, b. Decisive and firm dealing with corruptors and economic criminals, d. Strengthening and increasing special economic courts, and e. Using the experienced expert judges.

Keywords: Supereme Leader, Judicial Transformation, Prevention, Economic Corruption, The Second Step of the Revolution.

1. Ph.D. Candidate, jurisprudence and Islamic Law Department, Payam Noor University, Tehran, Iran.
2. Corresponding Author, Associate Professor, jurisprudence and Islamic Law Department, Payam Noor University, Tehran, Iran. Dr.Jamshidi@gmail.com.
3. Assistant Professor, jurisprudence and Islamic Law Department, Payam Noor University, Tehran, Iran
4. Associate Professor, jurisprudence and Islamic Law Department, Payam Noor University, Tehran, Iran

Cite this Paper: Esmaili, A & Jamshidi Rad, M.S & Sheibanifar, M.H & Sadri, S.M . (2022). Factors of Corruption and its Prevention with an Approach to the Second Step Statement of the Revolution and the Judicial Transformation Document. *State Studies of Contemporary Iran*, 1(8), 133–163.

Publisher: Imam Hussein University

Authors

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0) .

واکاوی تحول قضایی و پیشگیری از فساد اقتصادی (گام دوم انقلاب)

آیت‌اله اسماعیلی^۱ | محمدصادق جمشیدی راد^۲ | محمدحسن شیبانی فر^۳ | سیدمحمدصدری^۴ ID

سال هشتم
بهار ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۲۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۱/۳۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۴
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۳/۳۰
صص: ۱۶۳-۱۳۳

شاپا چاپی: ۴۵۲۸-۸-۲۰۰۸
الکترونیکی: ۲۶۴۵-۷۲-۵۰

چکیده

فساد از جمله پدیده‌های سازمانی است که روند توسعه دولت‌ها را دچار بحران می‌نماید. فساد اقتصادی، گرایش به تمرکز ثروت دارد، وقوع دیگر جرائم را تسهیل نموده این مفاسد در شرایط تحریم و جنگ اقتصادی شدت می‌یابد. سند تحول قضایی شامل ۳۷ ماده در مورخ ۱۳۹۹/۹/۳۰ به تصویب رئیس قوه قضاییه رسید، که در آن چالش‌ها و راهبردهایی را بیان کرده، یکی از پایه‌های اصلی، بازگشت دستگاه قضایی به مأموریت‌های اصلی اشاره شده در قانون اساسی، که مهم‌ترین آن پیشگیری از جرم و فساد است، می‌باشد. رهبر معظم انقلاب اولویت مبارزه با فساد را از درون قوه قضاییه می‌دانند؛ بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲ توصیه‌هایی را در هفت محور بیان نمود که محورهای سوم و چهارم به مباحث اقتصاد؛ مبارزه با فساد اختصاص دارد؛ در این پژوهش سؤال این است که نقش و تأثیر سند تحول قضایی در پیشگیری از فساد اقتصادی چگونه است؟ راهکارها و راهبردهای مبارزه با فساد اقتصادی در گام دوم انقلاب چه می‌باشد؟ روش انجام، پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده است. سند تحول قضایی به‌عنوان یک سند بالادستی قضایی با استفاده از ظرفیت‌های قانونی و توجه به عدالت و پرهیز از تبعیض بین افراد در برخورد و مجازات با مفسدان، می‌تواند در کاهش فساد اقتصادی بسیار مؤثر باشد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد راهکارها و راهبردهای قابل‌تصور در راستای پیشگیری، عبارت‌اند از: الف) شفافیت در اعلام دارایی‌های مسئولین، ب) برخورد قاطع و متقن با مفسدان و مجرمان اقتصادی، ت- تقویت و افزایش دادگاه‌های ویژه اقتصادی (ث) بهره‌گیری از قضات مجرب، متخصص... ج) رسیدگی قاطع و سریع.

کلیدواژه‌ها: مقام معظم رهبری؛ تحول قضایی؛ پیشگیری؛ فساد اقتصادی؛ گام دوم انقلاب.

۱. دانشجوی دکتری، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. Dr.Jamshidi@gmail.com

۳. استادیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

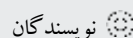
۴. دانشیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

استناد: اسماعیلی، آیت اله و جمشیدی راد، محمدصادق و شیبانی فر، محمدحسن و صدری، سیدمحمد (۱۴۰۱)، واکاوی

تحول قضایی و پیشگیری از فساد اقتصادی (گام دوم انقلاب)، **دولت پژوهی ایران معاصر**، (۸)، ۱۶۳-۱۳۳.

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27831914.1402.9.2.2.4>

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲ مصادف با چهلمین سالروز پیروزی انقلاب اسلامی بیانیه‌ای توسط مقام معظم رهبری، تحت عنوان «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» خطاب به ملت ایران-بالاخص جوانان- مطرح گردید، پس از تبیین اجمالی از پیشینه انقلاب اسلامی، چشم‌انداز آینده آن را تشریح و در هفت محور بیان می‌کند؛ که عبارت‌اند از ۱- علم و پژوهش ۲- معنویت و اخلاق ۳- اقتصاد ۴- عدالت و مبارزه با فساد ۵- استقلال آزادی ۶- عزت ملی روابط خارجی و مرزبندی با دشمن ۷- سبک زندگی. همان‌طور که ملاحظه شد در محور سوم مسئله اقتصاد و در محور چهارم مسئله عدالت و مبارزه با فساد وجود دارد. مقام معظم رهبری در خصوص تحقق آرمان‌های انقلاب می‌فرماید: اگر می‌خواهیم یک خواسته‌ای تحقق پیدا کند، قدم اول این است که این خواسته را به‌صورت گفتمان پذیرفته‌شده دریاوریم (۱۳/۴/۱۳۹۴). البته گفتمان‌سازی، را فرایندی برنامه‌ریزی شده که نیازمند تکرار و تأکید بر مفاهیم و مقوله‌های اصلی تشکیل‌دهنده آن گفتمان است تا تبدیل به ادبیات رایج جامعه شود. برای گفتمان‌سازی «اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد (اقتصادی)» لازم است نهادهای متصدی فرهنگ‌سازی و گفتمان‌سازی از جمله رسانه‌ها و دانشگاه‌ها، افراد صاحب‌تربون، نخبگان علمی و هنری، حوزه‌های علمیه، مفاهیم اصلی این گفتمان را محور تولید محتوای خود قرار دهند. البته توجه به مسئله اقتصاد در کشور از سال‌ها قبل تحت عناوین مختلفی توسط رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)، مکرر مطرح شده است به‌طور مثال در سال ۱۳۸۹ اولین بار معظم‌له اصطلاح اقتصاد مقاومتی را بیان کردند که یکی از راهکارها هم برای رشد اقتصاد به شمار می‌رفت هم برای پیشگیری از فساد اقتصادی.

پدیده‌ای پیچیده، که تحت تأثیر عوامل متعدد فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی رشد می‌کند، فساد است و هر کشوری برای پیشگیری از فساد، از الگویی بومی متناسب با شرایط جامعه استفاده می‌نماید. پیشگیری از جرائم اقتصادی، نسبت به برخورد سرکوبگرانه همیشه کم‌هزینه‌تر و پرفایده‌تر است. جمهوری اسلامی ایران با تصویب کنوانسیون مریدا در تاریخ ۱۳۸۷/۸/۲۰ و تصویب قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد سال ۱۳۹۰، به مقابله با فساد اقتصادی پرداخته است. از اهداف قابل‌ذکر این تحقیق، ۱- بررسی نقش و تأثیر سند تحول قضایی در پیشگیری از فساد اقتصادی ۲- راهکارها و راهبردهای مبارزه با فساد اقتصادی قابل‌طرح در گام دوم انقلاب،

می‌باشد. سؤالات را می‌توان ۱- نقش و تأثیر سند تحول قضایی در پیشگیری از فساد اقتصادی چگونه است؟ ۲- راهکارها و راهبردهای مبارزه با فساد اقتصادی در گام دوم انقلاب چه می‌باشد؟

وظیفه پشتیبانی از حقوق فردی و اجتماعی و تحقق بخشی به عدالت بر عهده قوه قضاییه است (اصل ۱۵۶ قانون اساسی). وقتی که سیستم قضایی عادی موجود، توان مقابله با بعضی از قانون شکنی‌ها و جرائم را ندارد، یکی از راه‌حل‌ها، ایجاد «دادگاه‌های ویژه» است. در تاریخ ۹۷/۵/۲۰، رئیس قوه قضاییه طی شرحی در ۱۲ بند از مقام معظم رهبری تقاضای تشکیل دادگاه ویژه را جهت برخورد قاطع و سریع با اخلاک‌گران و مفسدان اقتصادی نمود و ایشان هم موافقت کردند. در مقدمه استجازه رئیس قوه قضاییه از مقام اقتصادی؛ همچنین در متن موافقت نیز به «مجازات سریع» اشاره شده است؛ راهبرد مدنظر، مجازات سریع و قاطع می‌باشد. در اجرای بند «ب» ماده ۱۲۰ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۵ و به منظور تحقق اهداف بندهای ۶۵، ۶۶ و ۶۷ سیاست‌های کلی قانون برنامه ششم توسعه کشور مصوب ۱۳۹۴ سند امنیت قضایی مشتمل بر ۳۷ ماده (یک دیباچه، یک مقدمه و چهار فصل) در مورخ ۱۳۹۹/۹/۳۰ به تصویب رئیس قوه قضاییه رسید. یکی از پایه‌های اصلی سند تحول قضایی، بازگشت دستگاه قضایی به مأموریت‌های اصلی خود که در قانون اساسی به آن‌ها اشاره شده است. رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)، علاوه بر تأکید بر مبارزه با فساد، اولویت را مقابله با فساد در درون قوه قضاییه می‌دانند. مبارزه با جرائم اقتصادی، موجب برقراری نظم اقتصادی و از طرفی از آثار و تبعات مضر اختلال در اقتصاد کشور جلوگیری می‌کند. عوامل متعددی همچون؛ شرایط رشد اقتصادی کشور، برنامه‌های توسعه‌بخشی، حساسیت افکار عمومی، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، تأثیر جرائم اقتصادی بر رقابت‌پذیری اقتصاد، مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، الزامات سند چشم‌انداز و قوانین برنامه‌ای؛ موجب اهمیت جرائم اقتصادی شده است. راهبردهایی که می‌توان انتظار داشت، عبارت‌اند از: ۱- تشکیل دادگاه‌های ویژه اقتصادی و استفاده از قضات متخصص و مجرب. ۲- رسیدگی سریع و قاطع با حکم‌های متقن. ۳- توجه جدی به برخورد قضایی با قضات و کارمندان متخلف درون قوه.

مبانی نظری و پیشینه شناسی تحقیق

قبل از ورود به بحث، به تعریف واژه‌های اصلی می‌پردازیم.

۱- تحول قضایی

در سیاست‌های کلی قضایی، مورد توجه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مصوب ۱۳۸۱، بر اصلاح ساختار نظام قضایی کشور در جهت تأمین حقوق فردی و اجتماعی و تضمین عدالت تأکید شده است. به منظور تحقق اهداف بندهای ۶۵، ۶۶ و ۶۷ سیاست‌های کلی قانون برنامه ششم توسعه کشور مصوب ۱۳۹۴ سند تحول قضایی با نگاهی چالش‌محور برای اولین بار به جای نوشتن هدف برای مطلوب‌ها، برای وضع موجود چالش تعریف کرده است و چالش هر مأموریت از منظر مصرف‌کننده نهایی آن چالش نوشته شده است. روش تنظیم سند بر اساس آسیب‌شناسی وضع موجود بوده و سند تحول مبتنی بر «۲۰ عنوان چالش» اولویت‌دار، «۴۷ عامل ریشه‌ای اولویت‌دار» شناسایی شده است (سند تحول، ۱۳۹۹).

۲- فساد اقتصادی

واژه فساد در لغت به معنی تباهی، در اصطلاح از فعل لاتین «رومپر» به معنای شکستن است. بانک جهانی فساد را این‌گونه تعریف می‌کند: «سوءاستفاده از اختیارات دولتی برای کسب منافع شخصی» فساد و جرائم اقتصادی موجب محرومیت و فقر می‌شود. (صنیعی، ۱۳۹۵: ۴۴).

۳- پیشگیری

پیشگیری به معنای جلوگیری و دفع آمده است و پیشگیری کردن یعنی مانع شدن. (معین، ۱۳۸۱: ۹۳۳). آقای رونالد کلارک می‌گوید: «پیشگیری (وضعی) از جرم به یک رویکرد پیشگیرانه‌ای اشاره دارد که صرفاً بر کاهش موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتكابی جرم مبتنی نبوده بلکه بر توسعه جامعه و نهادهای آن، نیز استوار است...» (رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۱۱۵-۱۱۴). پیشگیری از جرم، هدف کیفر است؛ از کارکردهای پیشگیرانه؛ اصلاح و بازپروری، بازدارندگی، ناتوان‌سازی، می‌باشد.

۴- بیانیه گام دوم

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲ به پیشینه انقلاب اسلامی، چشم انداز آینده آن، توسط رهبر معظم انقلاب تشریح و در هفت محور زیر بیان شد؛ که عبارت‌اند از ۱- علم و پژوهش ۲- معنویت و اخلاق ۳- اقتصاد ۴- عدالت و مبارزه با فساد ۵- استقلال آزادی ۶- عزت ملی روابط خارجی و مرزبندی با دشمن ۷- سبک زندگی.

سند تحول قضایی و بیانیه گام دوم انقلاب به‌عنوان اسناد بالادستی به پیشگیری و مبارزه با مفاسد اقتصادی، تأکید ویژه داشته و در راستای توجه و حمایت از اقتصاد سالم به ارائه راهکارهایی اشاره نموده‌اند. از ۷ محور بیانیه گام دوم، دو محور، محور سوم (اقتصاد) و محور چهارم (عدالت و مبارزه با فساد)، به اهمیت این پژوهش اشاره می‌نمایند. البته قوه قضاییه به‌عنوان نهادی که مجری اجرای عدالت بوده و همچنین یکی از مأموریت‌های ذاتی‌اش پیشگیری و مقابله با فساد می‌باشد، پس از صدور بیانیه گام دوم توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، این قوه اهتمام به تنظیم سندی به نام سند تحول قضایی نمود که در آن به آسیب‌شناسی اقدامات قوه قضاییه در ۴۰ سال گذشته، پرداخته و ضمن تأکید بر مأموریت‌های این قوه، چالش‌ها و راهبردهای مهم را ترسیم نموده است. برخی از راهبردهای قابل‌بیان در راستای پیشگیری را می‌توان؛ ۱- تقویت و افزایش دادگاه‌های ویژه اقتصادی ۲- بهره‌گیری از قضات مجرب، متخصص و شجاع ۳- رسیدگی قاطع و سریع ۳- برخورد قضایی مناسب با کارمندان و قضات متخلف درون قوه، عنوان نمود.

پیشینه پژوهش

در این خصوص به برخی از مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده، اشاره می‌نماییم: داوود منظور و مصطفی عباسی کلاش در مقاله «نقش شفافیت در کاهش تعارض منافع و مقابله با فساد» (۱۳۹۸)، اذعان می‌کنند که: از جمله بهترین راهکارهایی که امروز برای مبارزه با فساد در کشورهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد، مدیریت تعارض منافع یعنی استفاده از کلیه اقدامات و تدابیر اداری، نظارتی، قضایی و شبه قضایی برای پیشگیری و کاهش زمینه‌های تعارض منافع است.

آلفادا^۱ در مقاله «اثر مخرب فساد بر رشد اقتصادی در اندونزی: یک مدل آستانه» سال ۲۰۱۹، بیان می‌کند که تعداد فزاینده‌ای از پرونده‌های فساد در اندونزی آگاهی از تأثیر مخرب فساد بر توسعه اقتصادی را افزایش داده است، این مطالعه با تجزیه و تحلیل تأثیر فساد بر رشد اقتصادی در سراسر استان‌های اندونزی در دوره ۲۰۰۴-۲۰۱۵، نشان می‌دهد که تأثیر فساد نشان‌دهنده یک اثر روبه‌زوال برای استان‌هایی است که سطح فساد آن‌ها زیر آستانه ۱,۷۶۵ واحد است و تأثیر مخرب فساد برای استان‌هایی که سطح فساد آن‌ها بالاتر از آستانه است، قوی‌تر به نظر می‌رسد. آقای ساوه درودی، در مقاله «گام دوم انقلاب در دو حرکت (شناخت تهدیدات امنیتی، مقابله با تهدیدات امنیتی)»، سال ۱۴۰۰، بیان می‌دارند که: بر اساس فرمایشات مقام معظم رهبری (در بیانیه گام دوم)، گستره تهدید علیه جهاد علمی جوانان در عرصه علم، ترویج فساد اقتصادی و سیاسی و اخلاقی در بدنه حکومت، اقتصاد ضعیف و زمینه‌سازی حاصل از آن برای نفوذ و سلطه دشمن، و سوسه‌ی مقام و مال و ریاست است. حطمی و دیگران در مقاله «الگوی مطلوب پیشگیری از جرائم اقتصادی در ایران» سال ۱۴۰۰، اذعان می‌کنند که: جرائم اقتصادی در مقایسه با جرائم عادی در محیط‌هایی که ابهام و عدم شفافیت حاکم است، ارتکاب می‌یابد. شفافیت در حوزه‌ها و موضوعات مرتبط با جرائم اقتصادی می‌تواند منجر به افزایش زحمت ارتکاب جرم، افزایش خطرات جرم، و کاهش منافع ارتکاب جرائم اقتصادی منجر شده و از این نظر، روشی برای پیشگیری وضعی به حساب آید. برای تحقق محور شفافیت بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و راهکارهایی را پیشنهاد می‌نمایند، از قبیل؛

- ۱- رسانه‌ها و گردش آزاد اطلاعات. ۲- شفاف در فعالیت‌های اقتصادی. ۳- ارزیابی اعتبار مالی (گزارش اعتبار). مرجانی در رساله دکترا «ارزیابی سیاست جنایی ایران در سازماندهی کنشگران - اجرایی دخیل در پیشگیری و مقابله با مفاسد اقتصادی» سال ۱۳۹۹، بیان می‌کنند که؛ در جمهوری اسلامی ایران، کنشگرهای اجرایی، برون‌سازمانی و درون‌سازمانی از جمله سازمان بازرسی، وزارت اطلاعات، ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی و... در حوزه پیشگیری و مقابله با مفاسد اقتصادی فعالیت دارند. یعقوبی زرنندینی و دیگران، در مقاله «زمینه‌های ساختاری وقوع جرائم - قضایی قضات ایران» سال ۱۳۹۸ بیان می‌کنند که: ارتکاب جرائم قضایی توسط قضات بیانگر وجود نواقصی در سیستم قضایی و قضات است. پس از تقسیم این نواقص به ساختاری و فردی،

میزان تأثیر عوامل ساختاری در وقوع این نوع جرائم را بیشتر از عوامل فردی می‌دانند. صابری در رساله دکتری «بایسته‌های حقوقی مبارزه با فساد اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران» سال ۱۳۹۷، بیان می‌کنند که؛ با نگرش دقیق در قوانین مبارزه با فساد، می‌توان بیان نمود که چهار دسته از قوانین در این عرصه وجود دارد؛ هر چند طبقه بندی و رتبه بندی قوانین در هیچ نظام حقوقی پذیرفته شده نیست، لکن قوانین موجود به ۴ گروه طبقه بندی می‌شود: ۱- قوانین و مقررات پیشگیرانه قبل از وقوع فساد، مثل اصل ۴، ۴۳، ۴۷ و ۱۵۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین عادی. ۲- قوانین و مقرراتی که از طریق دستگاه تقنینی در جهت هشدارهای مالی، اطلاع‌رسانی، تعیین وظایف و غیره تدوین شده‌اند. ۳- قوانین و مقررات پس از حدوث فساد، که مشتمل بر قانون مجازات اسلامی خصوصاً ماده ۵۹۲، قانون مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری. ۴- سایر قوانین که به دستگاه‌های نظارتی و در کلیه مراحل مربوط است، مثل برخی از وظایف وزارت اطلاعات، سازمان بازرسی کل کشور، حراست دستگاه‌ها... . مهربخش، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد «ساختارهای قضایی و اداری در مبارزه با فساد اقتصادی در ایران» سال ۱۳۹۴، جرم‌نگاری را، از جمله ابزارهای کیفی، پیشگیری از بزهکاری اقتصاد دانسته، و آن فرآیندی است که از رهگذر آن دولت، رفتاری را غیرمجاز دانسته و خصیصه کیفی می‌یابد.

یافته‌های پژوهش

۱- تحول قضایی

در سیاست‌های کلی قضایی، مورد توجه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مصوب ۱۳۸۱، بر اصلاح ساختار نظام قضایی کشور در جهت تأمین حقوق فردی و اجتماعی و تضمین عدالت تأکید شده است. در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، بهره‌مندی از امنیت قضایی بیان می‌کند. اصل سوم قانون اساسی (بند چهاردهم)، آورده که؛ دولت باید برای تحقق ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همگان، امکانات خود را به کار گیرد. سند تحول قضایی مشتمل بر یک دیباچه، یک مقدمه و چهار فصل در مورخ ۱۳۹۹/۹/۳۰ به تصویب رئیس قوه قضاییه رسید و از تاریخ ابلاغ، لازم‌الاجرا می‌باشد. تأکید سند تحول بر این است که دستگاه قضایی بایستی به مأموریت‌های اصلی خود بازگردد.

مأموریت قوه قضاییه که مرتبط با موضوع تحقیق ما می باشد، شامل؛ ۱- رسیدگی به تظلمات، تعدیات، شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومات (بند ۱ اصل ۱۵۶ قانون اساسی). ۲- احیاء حقوق عامه، گسترش عدل و آزادی های مشروع (بند ۲ اصل ۱۵۶ قانون اساسی). ۳- کشف جرم، تعقیب و مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزایی اسلام (بند ۴ اصل ۱۵۶ قانون اساسی). ۵- پیشگیری از وقوع جرائم و دعاوی (بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی). .. در این سند به ۱۴ تغییر اساسی در جهت گیری های کلان قوه قضاییه (چرخش های تحول آفرین)، اشاره شده است؛ که می توان مهمترین آن ها را به شرح ذیل بیان کرد: ۱- از نگاه بخشی به قوه قضاییه به همکاری و هم افزایی سازنده و مؤثر با سایر قوا. ۲- از مواجهه منفعل و پسینی در حکمرانی قضایی به مواجهه فعال و ایجابی. ۳- از نگرش غیر پاسخگو و غیر شفاف به نگرش هوشمند، پاسخگو و شفاف. ۴- از تهدید نگرگی مبارزه با فساد درون قوه قضاییه به فرصتی برای صیانت از منابع انسانی خودم. ۵- از اکتفا به مقابله با مفسدین به شناسایی و حذف بسترهای فسادزا. ۶- از نظارت های گذشته نگر، موردی، به نظارت های مستمر، همه جانبه، هوشمند. ۷- از اکتفا به دانش حقوقی و قضایی به بهره مندی از دانش های نو. (سند تحول قضایی، فصل اول: ۱۳۹۹)

از ویژگی های اصلی سند تحول قضایی، نگرش مبتنی بر آسیب شناسی است؛ از دیگر ویژگی ها؛ مردم محوری، قضا زدایی، اهتمام به موضوع حقوق عامه است. سند تحول قضایی در کنار توجه به اصلاحات و اتخاذ رویکرد تحولی در اجرای مأموریت ها، توجه ویژه به لزوم تحول در نظام- مدیریتی قوه قضاییه داشته و تحقق سند را در گروی بازطراحی برخی از نظام های مدیریتی حاکم بر دستگاه قضایی می داند. همچون؛ شایسته گزینی منابع انسانی قوه قضاییه در فضای رقابتی، شفاف سازی عملکرد مدیران قوه قضاییه، تحقق مدیریت مردمی در دستگاه قضایی، شفاف سازی عمومی و برخط ضوابط حاکم بر صدور مجوزها،... در قوه قضاییه اشاره نمود. (سند تحول، ۱۳۹۹، فصل ۳).

راهبردهای اصلی و مهم سند تحول، جهت انجام اصلاحات اساسی در اجرائی مأموریت های دستگاه قضایی و پیشگیری از مفاسد اقتصادی عبارتند از: ۱- ارتقاء شفافیت اطلاعاتی ۲- رفع انحصار و ایجاد فضای رقابتی ۳- مدیریت تعارض منافع ۴- توسعه مشارکت های مردمی ۵- بهره گیری از فناوری های نوین در فرایند کشف جرم. ۶- ترغیب اشخاص به تبدیل معاملات عادی به اسناد رسمی. ۷- افزایش تبعات متواری شدن محکومان. ۸- ایجاد تقارن اطلاعاتی برای طرفین معامله. سند-

تحول برای پیشگیری از بروز اختلاف در معاملات، راهکار ایجاد یک تقارن اطلاعاتی برای طرفین معامله در هنگام معامله با ایجاد «سامانه اعتبار معاملاتی اشخاص» که میزان ریسک معامله با اشخاص را رتبه‌بندی کرده و اطلاع‌رسانی نمودن به طرف دیگر معامله را مورد توجه و تأکید قرار داده است. (سند تحول، ۱۳۹۹).

بند ۱۲ سیاست‌های کلی نظام در خصوص امنیت قضایی مصوب ۱۳۸۱/۷/۲۸ به «تأمین نیازهای قوه قضاییه در زمینه‌های مالی، تشکیلاتی و استخدامی با توجه به اصول ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸ قانون اساسی» اشاره نموده و بند ۸ سیاست کلی قضایی پنج‌ساله (ابلاغی ۱۳۸۸/۹/۲) ناظر بر «ضرورت تأمین بودجه متناسب با وظایف و مأموریت‌های محوله خصوصاً در اجرای برنامه‌های جهشی با زمان‌بندی مناسب» است. در بند ۱۱۳ ماده ۱۱۳ قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵ سقف جذب قضات را در طول سال‌های برنامه پنجم توسعه، تا ۸۰۰ قاضی تعیین کرده است.

بند سوم از اصل ۱۵۸ قانون اساسی، استخدام قضات عادل و شایسته و عزل و نصب آن‌ها را از وظایف رئیس قوه قضاییه دانسته است. سند تحول در مبحث سوم (منابع انسانی؛ گفتار اول) برخی از شرایط جذب قضات را جدید اشاره نموده از جمله: ۱- بازبینی در نظام جذب منابع انسانی قوه- قضاییه به تفکیک قضات، مدیران و کارکنان، استقرار آن با اصلاح قوانین و مقررات مرتبط؛ ۲- پذیرش دانشگاه علوم قضایی صرفاً از میان داوطلبان دارای سطح دو حوزه یا مدرک کارشناسی- مرتبط در رشته‌های موردنیاز با ایجاد نظام‌های سنجش هوشمند، سیستمی و رقابتی به‌منظور احراز شایستگی‌های شخصیتی، ایمانی و علمی و برگزاری دوره‌های کارشناسی ارشد تربیت قاضی تخصصی در موضوعات اولویت‌دار از جمله خانواده، اقتصاد، رسانه، اداری ... ۳- جذب قضات صرفاً از میان داوطلبان دارای مدارک سطح سه و سطح چهار حوزه یا کارشناسی ارشد و ... و با حداقل سنی ۲۵ سال تمام با تأکید بر سلامت فرد و خانواده ایشان ۴- اولویت‌دهی به جذب افراد دارای گواهی تخصصی در موضوعات متناظر با گرایش‌های تخصصی از مراکز آموزشی و پژوهشی مورد تأیید قوه قضاییه ۵- الزام منتخبان منصب قضاوت به اعلام اموال و دارایی خود در «سامانه ثبت اموال و دارایی مسئولان» ۶- اخذ تعهد خدمت ۱۰ ساله از منتخبان منصب قضاوت ۷- برگزاری دوره مهارتی - تخصصی دستیاری قاضی برای منتخبان (سند تحول، مبحث سوم).

۲- اقتصاد

ایران به عنوان یک قدرت بالقوه اقتصادی در جهان شناخته می‌شود، ۱- به دلیل قرار گرفتن در رده اصلی‌ترین تولیدکنندگان سوخت فسیلی ۲- برخورداری از یک موقعیت ژئواکونومیک ۳- داشتن منابع غنی معدنی. مزیت‌های اقتصادی ویژه‌ی ایران، حدود ۱۰ درصد ذخایر نفت جهان، ۱۷ درصد از ذخایر گاز جهان را در اختیار دارد، دومین کشور دارای ذخایر نفت و گاز در جهان به شمار می‌رود، و دریای خزر و خلیج فارس را که دو منبع انرژی به شمار می‌روند، به هم متصل می‌کند. ایران توانایی صادرات گاز به بزرگترین بازارهای مصرف جهان، یعنی هند، چین و اتحادیه اروپا را دارد، تعامل با کشورهایی که به انرژی آن نیاز دارند، یک بعد راهبردی می‌تواند داشته باشد. (پزشکی، عسگرخانی و عطاشنه، ۱۴۰۰: ۱۴).

قدرت، توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگران به منظور رسیدن به نتایج دلخواه است. برای تحت تأثیر قراردادن رفتار دیگران چندین راه وجود دارد؛ ۱- با تهدید یا اعمال قوه قهریه مجبور به انجام کاری کرد. ۲- با کاربرد منابع اقتصادی وادار به تبعیت کرد. ۳- با بهره‌گیری از مؤلفه‌های نرم‌افزاری، قدرت آنها را جذب و با خود همراه کرد. (نای، ۲۰۰۴: ۱۶).

در آثار اولیه جوزف نای، انواع قدرت شامل سه قدرت نظامی، اقتصادی و نرم تعریف شده و قدرت اقتصادی را مانند قدرت نظامی جز قدرت سخت به شمار آورده، اما در آثار بعدی، منابع اقتصادی جز یکی از منابع قدرت نرم محسوب شده و معتقد شده که منابع اقتصادی هم می‌تواند رفتار نرم و هم رفتار سخت تولید کند. (نای، ۲۰۱۰: ۳۲). ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم در نظریه نای، بیشتر حول عوامل پیشرفت و رشد اقتصادی، فرهنگ اقتصادی، اقتصاد مبتنی بر اطلاعات و فناوری، رفتار پنهان و غیر ملموس در اقتصاد، نخبگان اقتصادی، مشارکت مردمی می‌چرخد. (دشتی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۴).

با توجه به جایگاه اقتصاد در منافع کشورها و اثرگذاری آن در زندگی مردم، اقتصاد مقاومتی، اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به ادبیات اقتصاد ایران افزوده شد. از نظر ایشان، احتیاج کشور ایران، به اقتصاد مقاومتی بیش از دیگر کشورهاست، و بیشتر احتیاج به مقاومت‌سازی اقتصاد داریم، اولاً به همان دلیل مشترک بین ما و دیگر کشورها ما به اقتصاد جهانی

مرتبطیم... متأثر می‌شویم از آنچه در اقتصادهای جهانی اتفاق می‌افتد. ثانیاً خصوصیت و ویژگی‌هایی است که ما داریم، ما به خاطر استقلال‌مان، به خاطر عزت‌مداری‌مان، به خاطر اصرارمان بر تحت تأثیر سیاست‌های قدرت قرار نگرفتن، مورد تهاجم و سوءنیت هم قرار داریم، یعنی نسبت به ما انگیزه‌های مخالفت و کارشکنی، اشکال تراشی و ایجاد مشکل بیش از بسیاری از کشورهای دیگر است، بنابراین ما بیشتر بایستی اهتمام بورزیم به اینکه پایه‌های اقتصادی را محکم کنیم و اقتصادمان را مقاوم سازی کنیم، نگذاریم وضعیتی وجود داشته باشد که با حوادث و تکانه‌های ناگزیر و یا سوءنیت بتواند در اقتصاد ما اثر بگذارد؛ بنابراین ما به این نیاز داریم. (۱۳۹۲/۱۲/۲۰).

اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و در پی آن تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن، و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارها و تهدیداتی به فرصت است. (فشاری و پورغفار، ۱۳۹۱: ۳۱). اقتصاد مقاومتی به مفهوم شکوفایی اقتصاد و رفع مشکلات موجود در زیر بخش‌های اقتصادی به منظور جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بهبود سطح رفاه عموم مردم است. اقتصاد مقاومتی را می‌توان اقتصادی عنوان کرد که بتواند علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور را حفظ نماید و نوسانات محیط بین‌المللی اقتصادی و تهدیدهای آن کمترین تأثیر منفی را در متغیرهای کلان اقتصادی داشته باشد. (دشتی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۵).

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در موضوع اقتصاد در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب می‌فرمایند: اقتصاد یک نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر، اثر می‌گذارد. اقتصاد البته هدف جامعه‌ی اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدفها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و با کیفیت، و توزیع عدالت محور، و مصرف به اندازه و بی‌اسراف، و مناسبات مدیریتی خردمندانه است در سالهای اخیر از سوی اینجانب بارها تکرار و بر آن تأکید شده، به خاطر همین تأثیر شگرفی است که اقتصاد می‌تواند بر زندگی امروز و فردای جامعه بگذارد. (گنجعلی دارانی و تجری، ۱۳۹۸: ۱) مقام معظم

رهبري (مدظله العالي) در بخشي از پنجمين مورد از بركات بزرگ انقلاب اسلامي در بيانيه گام-دوم؛ مي فرمايند: «در جمهوري اسلامي كسب ثروت نه تنها جرم نيست كه مورد تشويق نيز هست، اما تبعيض در توزيع منابع عمومي و ميدان دادن به ويژه خواري و مدارا با فريب گران اقتصادي كه همه به بي عدالتي مي انجامد، به شدت ممنوع است. (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

رهبر معظم انقلاب (مدظله العالي) در راستاي امنيت اقتصادي و مفاسد اقتصادي بيان مي نمايند كه: «ما اگر مي خواهيم مردم در صحنه باشند، بايد صحنه اقتصادي امنيت داشته باشد، اگر امنيت را مي خواهيم، بايستي دست مفسد و سوءاستفاده چي و دورزننده قانون و شكنده قانون بسته بشود، مبارزه با فساد اين است، اين بايد جدي گرفته شود.» (۱۳۹۲/۱۲/۲۰). «مفاسد اقتصادي را صرفاً به عنوان يك كار خلاف نبايد در كشور در نظر گرفت. اين كار اگر چنانچه دنبال نشود، تعقيب نشود، ريشه يابي نشود، قواي مختلف كشور دست به دست هم ندهند، براي خشك كردن ريشه اين كار، ضربه و خطرش براي كشور بسيار كلان و عظيم خواهد بود.» (۱۳۸۷/۴/۵). براي شناخت مضامين اقتصاد به عنوان سومين محور مورد تاكيد در بيانيه گام دوم انقلاب، ۱۷ سخنراني مقام معظم رهبري (مدظله العالي) در فاصله زماني ۱۳۹۵/۴/۱۲ تا ۱۳۹۸/۳/۱۴ انتخاب و بررسي شد كه نتايج آن نشان مي دهد كه معظم له معتقدند: ۱- تبديل رويكرد دشمنان به ويژه آمريكا از حوزه رويارويي نظامي و مستقيم به رويارويي اقتصادي ۲- با نقشه و برنامه ي مشخص، در تنگنای معيشتي قرار دادن مردم ۳- تهی ساختن پشتوانه مردمی از حكومت اسلامي. رهبر معظم انقلاب، با وجود تأثير جنگ اقتصادي دشمن، از جمله تهديد و تحريم بر اقتصاد كشور، امكان دستيابي به موفقيت- اقتصادي براي كشور را حتمي و قطعي مي دانند؛ به شرطي كه با نگاهی مستقل و بدون چشم داشت به بيگانگان و به ويژه غربي ها (نگاه شرطي) بر توانمندی های داخلي تمرکز شود و از ارجحيت های اقتصادي مبتني بر نيازهای مردم سامان يابد و ساختار اقتصادي از اقتصاد غير توليدي و متكي به فروش نفت و مواد خام به اقتصاد توليدي تغيير يابد. مهمترين راهكار مبارزه با هجمه اقتصادي دشمن، از نظر معظم له ايستادگي بر پايه رجوع به توانمندی های داخلي و بومي بوده كه تحت عنوان اقتصاد مقاومتي شناخته مي شود. (علي محمدی، ۱۳۹۸، ۱۷۱).

۱-۲- تحریم اقتصادی و راهکارها

تحریم های اقتصادی به منظور اجرای اهداف سیاسی به کار می رود، تحریم های اقتصادی معمولاً به عنوان ابزاری در تعقیب سیاست خارجی به کار می روند و هدف جنگ اقتصادی این است که تا حد امکان به اقتصاد کشور مورد تحریم خسارت وارد شود. بر این اساس تحریم های نفتی ایران به منظور نیل به اهداف سیاسی تغییر رفتار جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته است. (مصلی نژاد، ۱۳۹۶: ۸۰۲). تحریم سلاحی اقتصادی در میدان مبارزه ای غیرنظامی است، که دیپلماسی را از گفت و گو فراتر می برد و وارد عمل می شود. از جمله دکترین هایی که علیه ایران در ایالات متحده به تصویب رسیده و به اجرا درآمده است، دکترین «استراتژی مهار ریگان است که یکی از مهمترین ارکان آن، محدود کردن کشور هدف در بعد اقتصادی و کاهش قدرت مالی آن کشور است. پس از اعمال اولین تحریم ها علیه ایران، در دولت های بعدی که در ایالات متحده آمریکا بر سر کار آمدند، این تحریم ها علیه ایران ادامه یافت. (ترابی، ۱۳۸۳: ۳۸)

نقش تحریم ها به عنوان ابزارهای دیپلماسی قهری پس از جنگ سرد، دستخوش تغییرات بنیادی شده است، نه تنها کشورها رجوع بیشتری به این گونه ابزارها از خود نشان دادند، بلکه رژیم های جدیدی از تحریم های هوشمند و «هدف دار» پدیدار شدند. ایران در سال ۱۹۷۹، نخستین بار هدف طرح های اختصاصی آمریکا قرار گرفت، که حدود ۱۲ میلیارد از اموال ایران را مسدود کرد. سوزان استرنج» تاکید دارد که بهره گیری از رهیافت وابستگی متقابل اقتصادی می تواند اهداف و نتایج موثری برای کشورها در کنترل تهدید و مدیریت بحران به وجود آورد. در این رهیافت، هر موضوع سیاسی، امنیتی و بین المللی را می توان تابعی از نیازهای اقتصاد جهانی کشورها تلقی کرد. (قنبرلو، ۱۳۸۹: ۱۵۵).

از دیگر علل تحریم ها می توان به بی ثبات کردن نظام سیاسی کشور هدف، تغییر رفتار سیاسی یا اقتصادی کشور هدف یا در مرحله خفیف تر، تمایل به تاثیر گذاری در سیاست های یک دولت اعم از داخلی یا خارجی، تنبیه و مجازات یک دولت به علت اعمال سیاست های خلاف حقوق بین الملل یا منافع تحریم کنندگان، پیشگیری از دستیابی یک کشور یا هر بازیگری در عرصه نظام بین المللی به توانمندی هایی که امکان خطر آفرینی برای صلح و امنیت بین المللی داشته باشد، (آل کج بیاف و انصاریان، ۱۳۹۳: ۱۶-۱۸). در گام دوم انقلاب به این مسئله (اقتصاد) در محور سوم پرداخته شده

است، البته قبل از آن سياست‌هاي كلي اقتصادمقاومتي در راستاي کاهش اثرات تحريم‌هاي اقتصادي توسط مقام معظم رهبري (مدظله العالي) ابلاغ شده بود كه به خوبي توسط دولت مردان مورد اجرا واقع نشد.

استفاده از تحريم‌هاي اقتصادي به منظور اجراي مقاصد سياسي روش جديدي نيست، تحريم‌هاي اقتصادي و تجاري در دوران قاجاريه يكي از ابزار مورد استفاده روس‌ها عليه ايران بود. از جمله شاخص‌هاي سياست تحريم محدودسازي قدرت اقتصادي كشور هدف است، انگليس در سال‌هاي ۱۹۵۰ تا ۱۹۵۳ عليه دكتر مصدق به مرحله اجرا درآورد. تفكر بنيادين انگليس، روسيه و ايالات متحده در کاربرد سياست تحريم را بايد بهره‌گيري از ابزار اقتصادي براي دستيابي به اهداف سياسي دانست. (مصلي‌نژاد، ۷۹۸: ۱۳۹۶-۷۹۹)

۲-۲- ديپلماسي اقتصادي

استفاده از ديپلماسي اقتصادي يكي از مهمترين راهكارها يا مقابله به مثل، يا اقدام متقابل در برابر تحريم‌هاي اقتصادي عليه كشور مي‌باشد كه بايد سه عنصر اساسي آن (به شرح زير) را در شرايط تحريم به نحو مناسب و با مديريت صحيح و ساز و كارهاي متناسب به كار گرفت: ۱- استفاده از نفوذ سياسي، براي ترويج يا نفوذ در تجارت و سرمايه‌گذاري بين‌المللي، به منظور بهبود عملکرد بازارها يا مخاطب قراردادن ورشكستگان بازار و نيز کاهش هزينه‌ها و خطرات ناشي از معاملات مرزي. ۲- استفاده از دارايي‌هاي اقتصادي و روابط (متقابل)، به منظور افزايش هزينه‌هاي جنگ و تقويت كردن منافع متقابل همكاري و روابط با ثبات سياسي. ۳- راهكارهاي تحكيم و اتخاذ فضاي سياسي و محيط اقتصاد سياسي به منظور تسهيل و برقرار كردن اين اهداف. (پزشكي، عسگرخاني و عطاشنه، ۱۴: ۱۴۰۰)

ديپلماسي بازرگاني مربوط به كار هيت‌هاي ديپلماتيك براي حمايت از بخش‌هاي تجاري و مالي كشور در تعقيب موقعيت‌هاي اقتصادي و اهداف كلي كشور براي توسعه ملي است. ديپلمات‌هاي بازرگاني به دنبال باز كردن بازارهاي خارجي براي شركت‌هاي كشور خود با اعمال نفوذ در اقتصاد ساير كشورها هستند و همچنين امكان ورود شركت‌هاي كشور خويش را در بازارهاي جهاني خارجي تسهيل بخشند. ديپلمات بازرگاني بايد درباره فرصت‌هاي سرمايه‌گذاري و

صادرات، اطلاعات جمع آوری کند، زیرا تجارت بین الملل و سرمایه گذاری مستقیم خارجی برای توسعه ملی اهمیت فوق العاده ای دارد. (کاتزمن^۱، ۲۰۱۶: ۷).

۳- گام دوم انقلاب

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲ به پیشینه انقلاب اسلامی، چشم انداز آینده آن، توسط رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) تشریح و در هفت محور زیر بیان شد؛ که عبارتند از ۱- علم و پژوهش ۲- معنویت و اخلاق ۳- اقتصاد ۴- عدالت و مبارزه با فساد ۵- استقلال آزادی ۶- عزت ملی روابط خارجی و مرزبندی با دشمن ۷- سبک زندگی.

تحلیل گفتمان، در زبان فارسی سخن کاوی^۲ و تحلیل کلام ترجمه، که یک گرایش مطالعاتی بین رشته ای در علوم اجتماعی است. رویکرد انتقادی مدعی است که ناگفته ها یا همان گزاره های تلویحی منشا ایدولوژیک دارند که در گفتمان یافت می شوند و در تعیین جایگاه مردم به عنوان فاعلان اجتماعی نقش ایفا می کنند. یک نظم گفتمانی همچنین متضمن مفروضاتی درباره روابط اجتماعی هست که شالوده اعمال تعاملی هستند. (حقیقت، ۱۳۹۴: ۵۴۱). مقام معظم رهبری (مدظله العالی) درباره اهمیت گفتمان سازی در خصوص آرمان های انقلاب می فرماید: اگر می خواهیم یک خواسته ای تحقق پیدا کند، قدم اول این است که این خواسته را به صورت گفتمان پذیرفته شده در بیاوریم. (۱۳۹۴/۴/۱۳).

گفتمان سازی، فرایندی برنامه ریزی شده و زمان بر و نیازمند تکرار و تاکید بر مفاهیم و مقوله های اصلی تشکیل دهنده یک گفتمان است تا تبدیل به ادبیات رایج جامعه شود. از کارکردهای مهم و قابل توجه بیانیه گام دوم انقلاب، حرکت از معانی و انگاره ها به سوی گفتمان هاست، مقام معظم رهبری (مدظله العالی) تاکید می کنند که باید این گفتمان سازی انجام بگیرد. (۱۳۹۷/۱۱/۲۲). گفتمان سازی، فرایند همه گیر کردن یک مفهوم و یک معرفت با استفاده از برنامه ریزی مداوم و دائمی تبلیغی و با هدف میانی رشد اندیشه، بینش و باور همراه با احساس- مسئولیت و تعهد جامعه است و هدف نهایی آن، رشد اعمال صالح در جامعه است. گفتمان یعنی آن وضعیتی که یک سخن (یک آرمان، یک معرفت و...) مورد تفاهم، قبول و پذیرش عموم مردم تلقی شود و مردم به آن توجه کنند. (اشیری، ۱۳۹۷).

1. Katzman

دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)

در بيانه ۲۶ بار از كلمه بايد»، سه بار از كلمه نبايد، استفاده شده است. در واقع بيان بايدها و نبايدها در اين بيانه از آن جهت نيست كه نويسنده مخاطبان خود را ملزم و مجبور به انجام دستورات كند، بلكه با ايجاد فضاي گفتماني و انعطاف پذير، اهميت و ضرورت نكات مطرح شده را به مخاطبان منتقل كند. مقام معظم رهبري (مدظله العالي) ۱۲ بار وجوه مختلف فعل توانستن را به كار بردند و سعي بر تقويت روحيه خودباوري و نمايش نقاط قوت ملت در مسير پيشروي انقلاب دارند. (نصرت پناه، مرادي، رشيدى، ۱۳۹۸: ۴۹ و ۵۰). مقام معظم رهبري (مدظله العالي) در تحليل و تشریح پروژه نفوذ نظام سلطه، علاوه بر نفوذ فرهنگي، به مقوله نفوذ اقتصادي و راهكارهاي برون رفت، اشاره مي فرمايند، ايشان اقتصاد را در جامعه اسلامي نه يك هدف بلكه به عنوان يك وسيله در نظر مي گيرند و برخي از مهمترين مصاديق تحقق آن را در گام دوم انقلاب، پيگيري سياستهاي اقتصاد مقاومتي، حمايت از عدالت توزيعي، توليد مبتني بر كيفيت، تقويت توليد اقتصادي مستقل، نقد و نكوهش مصرف گرایی دانسته و دو تهديد عمده در نظام اقتصادي را عيوب ساختاري و ضعف هاي مديریتی (عامل دروني) و خباثت هاي دشمنان و تحريم هاي اقتصادي (عامل بيروني) عنوان مي نمايند. ايشان چالش هاي عمده اقتصاد در گام دوم انقلاب، را تمرکز بر اقتصاد تک محصولي و صادرات نفت محور، عدم به كارگيري مكفی از منابع انساني نخبه در حوزه اقتصاد، ضعف در ساختارهاي بودجه بندي و برنامه ريزي... قلمداد مي فرمايند و به ۱- اتكا بر مردمی كردن اقتصاد ۲- بومی گرایی ۳- دانش بنیان كردن توليد اقتصادي ۴- مسؤليت پذیری و درون زايی اقتصادي با اتكا بر نيروی جوان، مومن و دانا تاكيد مي نمايند. (معاونت پيشگيري از جرم قوه قضاييه، ۱۳۹۸).

۴- فساد و جرم اقتصادي

ریشه «فساد»، «فسد» است كه به معنای جلوگیری از انجام كارهاي درست می باشد (تانزی، ۱۳۷۸: ۱۸۲-۱۸۳) فساد و مشتقات آن در ۵۰ آیه قرآن كريم به كار رفته و آن را محكوم و مفسدين را ملامت نموده و عواقب و خطرناك بودن فساد را برای جامعه گوشزد نموده است. (كاشانی و ديگران، ۱۳۹۸: ۴۲). واژه لاتین فساد توسط ارسطو و سيسرون مورد استفاده قرار گرفت. برای اين كه در ساختارهاي دولتي و سازماني، فساد اداری کمتر در تصميمات ديده شود، بايد دارای دو ويژگی عمده باشند: ۱- تصميمات بايد دارای استلزام منطقی و عقلانی باشند. ۲-

تصمیمات گرفته شده در فرایند اجرا نباید در درون سلسله مراتب هدف- وسیله- هدف خلطی صورت گیرد. (لطیفی، ۱۳۹۴: ۳۶۹).

فساد مسئله‌ای فراسیستمی است که در تمامی سیستم‌های اجتماعی فئودالیسم، کاپیتالیسم، کمونیسم و سوسیالیسم به چشم می‌خورد. در یک پژوهش فراتحلیلی که از مجموع ۳۰۵ مقاله فارسی در زمینه فساد به عمل آمده است، به طور کلی پیامدها و عواقب فساد را به ترتیب دارا بودن بیشترین گزاره در چهار دسته اقتصادی (تاثیر بر: درآمدها، هزینه‌ها و ترکیب مخارج دولت، رشد و توسعه...)، سیاسی (تاثیر بر: ساختار و مشروعیت نظام سیاسی، ثبات سیاسی، حوزه بین‌المللی، عملکرد و کارآیی دولت)، فرهنگی (تاثیر بر: مولفه‌های اخلاقی دینی، متغیرها و ارزشهای- اجتماعی...) و حقوقی (تاثیر بر: قوانین و مقررات، جرائم و تخلفات...) تقسیم بندی کرده‌اند. (حاجی زاده، موسی‌زاده و شهابی، ۱۳۹۸: ۲۷ و ۲۸).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص اهمیت مبارزه با فساد می‌فرماید: «ممکن است کسانی به خطا تصور کنند که مبارزه با مفسدان و سوءاستفاده‌کنندگان از ثروت‌های ملی، موجب ناامنی اقتصادی و فرار سرمایه‌ها است. به این اشخاص تفهیم کنید که به عکس، این مبارزه موجب امنیت فضای اقتصادی و اطمینان کسانی است که می‌خواهند فعالیت سالم اقتصادی داشته باشند. تولیدکنندگان این کشور، خود نخستین قربانیان فساد مالی و اقتصادی ناسالمنند.» «به مسئولان خیرخواه در قوای سه‌گانه پیاموزید که تسامح در مبارزه با فساد، به نوعی همدستی با فاسدان و مفسدان است. اعتماد عمومی به دستگاه‌های دولتی و قضایی در گرو آن است که این دستگاه‌ها در برخورد با مجرم و متخلف، قاطعیت و عدم تزلزل خود را نشان دهند.» (۱۳۸۰/۲/۱۰). همچنین معظم‌له در جای دیگر می‌فرماید: «اگر عزم همگانی بر آن (مبارزه با فساد اقتصادی در دستگاه‌ها) قرار نگیرد، همه تلاش‌ها را خنثی و دستاوردهای نظام مقدس ما را ضایع می‌کند و فاصله طبقاتی را عمیق و منابع محدود ملی را به خورد متجاوزان به حقوق ملت می‌دهد» (۱۳۸۱/۴/۲۰).

مفاسد اقتصادی با از بین بردن سرمایه اجتماعی حکومت، باعث آرمان‌زدایی از انقلاب اسلامی و افزایش شکاف میان دولت و ملت می‌شود، از این رو تداوم هویت عدالت محور در جمهوری اسلامی نیازمند تشدید مبارزه با فساد، به خصوص در سطح نخبگانی و در سطوح بالا و میانی نظام اداری می‌باشد؛ (رادمرد، ۱۳۹۹). سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران به عنوان بالاترین سند

بالادستی (بعد از قانون اساسی) محسوب می شود، به موضوع سلامت اقتصادی توجه نشان داده و ایران در افق ۱۴۰۴ را کشوری توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی در منطقه دانسته است. ویژگی هایی برای ایران در این چشم انداز در نظر گرفته است از جمله؛ برخورداری از سلامت، رفاه، فرصت های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و... (حاجی زاده، موسی زاده و شهابی، ۱۳۹۸: ۱۱۶)

۴-۱- مبارزه با فساد اقتصادی از منظر رهبر انقلاب

رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در پیامی معروف به «فرمان هشت ماده ای» در تاریخ ۱۳۸۰/۲/۱۰، به استقبال مبارزه با فساد رفتند و در بند هفتم بیان نمودند، که: «در امر مبارزه با فساد نباید هیچ تبعیضی دیده شود. هیچکس و هیچ نهاد و دستگاهی نباید استثنا شود. هیچ شخص یا نهادی نمی تواند با عذر انتساب به اینجانب یا دیگر مسئولان کشور، خود را از حساب کشتی معاف بشمارد». ایشان بیش از ۲۰ بار در بیانات خود، به فرمان هشت ماده ای ارجاع داده اند و بیش از ۱۵۰ بار، موضوع مبارزه با مفاسد اقتصادی، در بیانات شان تکرار شده است. خلاصه فرمان هشت ماده رهبر انقلاب به سران قوا درباره مبارزه با مفاسد اقتصادی، شامل موارد ذیل می شود: ۱- مردد شدن مسئولان مبارزه با فساد بر اثر مخالفت. ۲- قاطعیت در ضربه عدالت، در عین دقت و ظرافت. ۳- پرهیز از رفتار شعاری، تبلیغاتی و تظاهر گونه، به جای تبلیغات باید بر کات عمل، مشهود گردد. ۴- پرهیز از تبعیض در امر مبارزه با فساد. ۵- سپردن مبارزه با فساد به افراد مطمئن، سالم و امانت دار. ۶- شناسایی نقاط آسیب در گردش مالی و اقتصادی کشور. ۷- تبیین وابستگی امنیت فضای اقتصادی به مبارزه با فساد. ۸- عمل وزارت اطلاعات به وظایف خود.

تشکیل ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی و ارتقای سلامت اداری با فرمان مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در ۱۰ اردیبهشت ۱۳۸۰، الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد در سال ۱۳۸۵، تصویب قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۷، ابلاغ سیاست های کلی نظام اداری مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ۱۳۸۹/۱/۳۱، تصویب قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، در مجلس شورای اسلامی در ۳۱/۱۰/۱۳۹۰، ابلاغ سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در ۲۹ بهمن ۱۳۹۲ که در بند ۱۹ آن بر شفاف سازی اقتصاد و سالم-

سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی، و ... تاکید شده است، تشکیل معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم در ساختار قوه قضائیه در اواخر سال ۱۳۸۹، گوشه‌ای از اقدامات بخش‌های مختلف حاکمیتی در دو دهه گذشته برای پاسخ به مطالبه عمومی و ملی مقابله با فساد اقتصادی در کشور است. (حاجی زاده، موسی زاده و شهابی، ۱۳۹۸: ۱۱۷).

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) برای فساد اقتصادی پنج ضرر به شرح ذیل بیان می‌کنند؛ اولین ضرر این که بیت‌المال خالی می‌شود و پول مردم به جیب یک شخص طماع و حریص و خودخواه و زیاده‌طلب می‌رود. ضرر دوم این که کسانی که می‌خواهند با پول خود در کشور فعالیت اقتصادی کنند، وقتی دیدند از راههای نامشروع می‌شود این همه ثروت به دست آورد، آنها هم تشویق می‌شوند که بروند کار نامشروع کنند. اگر با فساد اقتصادی مبارزه نشود، هر سرمایه‌داری و سوسه و تشویق می‌شود که... برود مشغول بند و بست و کارهای فسادانگیز شود؛ بنابراین ضرر دوم این است که کشور از فعالیت اقتصادی باز خواهد ماند. ضرر سوم این که آدم فاسد وقتی بخواهد از بیت‌المال مسلمانان استفاده کند، به طور مستقیم که او را راه نمی‌دهند؛ مجبور است به مدیران و مسئولان و هر کسی که سر راه او قرار دارد، رشوه بدهد... ضرر چهارم این که وقتی پول و لقمه حرام در بین مردم و نخبگان و زبندگان رایج شد، گناه رایج می‌شود... ضرر پنجم این که وقتی مدیران و مردمی فاسد شدند، به پایگاه دشمن خارجی تبدیل می‌شوند... مبارزه با فساد، یک جهاد همه‌جانبه است (۱۳۸۰/۱۰/۱۹). ایشان برای انجام و وقوع فساد اقتصادی، پنج ضرر بیان شمرند که این ضررها باعث مشکلات اقتصادی بسیاری برای کشور می‌شود؛ که ایشان در نهایت مبارزه با فساد را جهادی همه‌جانبه می‌دانند.

ادوین ساترلند (جرم‌شناس آمریکایی) در سال ۱۹۳۹ واژه جرم یقه سفیدی (مجرمین اقتصادی) را مطرح کرد، وی مجرمان اقتصادی، را نخبگان اقتصادی می‌داند که واجد احترام و جایگاه اجتماعی بالایی بوده و در اجرای یک فعالیت حرفه‌ای دست به فعالیت غیرقانونی می‌زنند... (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴: ۶). فساد اقتصادی باعث تسهیل دیگر جرائم می‌شود. برقراری و حفظ نظم اقتصادی در گرو مبارزه با اخلال‌گران در نظام اقتصادی و مجرمان اقتصادی است. مبارزه با جرائم اقتصادی، موجب برقراری نظم اقتصادی می‌شود. دو هزار عنوان مجرمانه در مجموعه قوانین کیفری،

بسیاری از آن‌ها از مصادیق جرائم اقتصادی باشند، در ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با ارجاع به تبصره ماده ۳۶ همین قانون، مصادیق جرائم اقتصادی بیان شده‌اند: اختلاس، کلاهبرداری، رشاء و ارتشاء، اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری، مداخله وزراء و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری، تبانی در معاملات دولتی... اگر تخلف فرد کلان باشد و محرز شود، مفسد فی الارض شناخته شده و تحت اشد مجازات قرار می‌گیرند. (نجف‌زاده و دیگران، ۱۳۹۸: ۱)

۵- پیشگیری

پیشگیری از لحاظ لغوی به معنی جلوگیری و دفع آمده است و پیشگیری کردن یعنی مانع شدن. (معین، ۱۳۸۱، ۹۳۳). پیشگیری امروزه در معنای پیش‌بینی کردن یا آگاه کردن و هشدار دادن به کار می‌رود. (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۸۷: ۱۳۵) در جرم‌شناسی، در یک تقسیم‌بندی کلی، پیشگیری به پیشگیری کیفری و غیر کیفری تقسیم می‌شود. قدیمی‌ترین نوع پیشگیری، پیشگیری کیفری است. پیشگیری کیفری به آن پیشگیری گفته می‌شود که با استفاده از ضمانت اجرای کیفری و نهادها و تاسیسات نظام عدالت کیفری انجام می‌شود. (رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۱۱۸). پیشگیری از جرم را می‌توان یک شیوه یا ابزار برای رسیدن به هدفی کلان یعنی پیشگیری یا کاهش - جرم تلقی کرد.

پیشگیری کنشی یا غیر کیفری به بهره‌گیری از تدبیرهایی اشاره دارد که به جای نشستن به انتظار رخداد، برای دادن پاسخ درخور به آن، با شناسایی و تمرکز بر زمینه‌های بروز آن، پیشگیری از آن پدیده را دنبال می‌کند. (رایجیان اصلی، ۱۳۹۷: ۴۲) بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، پیشگیری از وقوع جرم را وظیفه قوه قضاییه شمرده است، مطابق قانون اساسی «اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین» منفک از «کشف جرم و تعقیب و مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای - حدود و مقررات و قوانین جزایی اسلام» است. از جمله اقدامات در راستای پیشگیری از جرائم - اقتصادی در ایران، تشکیل ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی پیرو فرمان هشت ماده‌ای رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در تاریخ ۱۰/۲/۱۳۸۰ مبنی بر ضرورت مبارزه با فساد در تمامی زمینه‌ها می‌باشد، که مسئولیت سیاست‌گذاری، ایجاد هماهنگی و پیگیری پیشبرد برنامه‌های ضدفساد در سطح کلان کشور به عهده دارد. این ستاد، چهار محور و اقدام برای مقابله با فساد، دنبال می‌کند؛

الف- تسهیل تصویب قوانین لازم متناسب با شرایط و مقتضیات زمان و راهکارهای قانونی ب- پیشگیری از رشد فساد مالی و اقتصادی. ج- تقویت نظارت و بازرسی در کشور. د- برخورد قاطع و بدون تبعیض با مرتکبین مفاسد اقتصادی. (مهربخش و دیگران، ۱۳۹۴: ۵۵-۵۶)

در پیشگیری کیفری، اثرات اعمال کیفر و میزان آن در ارعاب مرتکب با جامعه تاثیرگذار است و ادعا می‌گردد پیشگیری کیفری برای ممانعت از تکرار جرم است. کیفر مثل روشن کردن خیابان- های شلوغ، نصب دوربین، پالایش اینترنتی، آموزش خطرات جرم و تدابیر وضعی و اجتماعی نیست، بلکه کیفر جهت سزادهی در برابر نقض قانون کیفری اعمال می‌گردد. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳: ۲۰۷). تئوری پنجره‌های شکسته، یکی از رویکردهای اصلی ژاپن در پیشگیری و مبارزه با جرم و فساد است. ساکنین توکیو، بر اساس مبانی نظری پنجره‌های شکسته، تحت پوشش برنامه «بیاید جرم را کاهش دهیم» قرار دارند. پیشگیری از جرم، از وظایف مهم پلیس ژاپن است. (سرکشیکیان، ۱۳۹۱: ۳۲).

آقای رونالد کلارک می‌گوید: «پیشگیری وضعی از جرم به یک رویکرد پیشگیرانه‌ای اشاره دارد که صرفاً بر کاهش موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتكابی جرم مبتنی نبوده بلکه بر توسعه جامعه و نهادهای آن، نیزاستوار است...» (رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۱۱۵-۱۱۴). رهبر معظم انقلاب اولویت مبارزه با فساد را مقابله با این مسئله در درون قوه قضاییه می‌دانند: «مبارزه‌ی با فساد، هم در درون قوه محلی کلام است، هم بیرون قوه؛ لکن اولویت با درون قوه است... علتش هم این است که این [قوه]، مسئول رفع فساد است؛ اگر خودش فاسد شد، گناه او نابخشودنی است.» (۱۳۹۸/۰۴/۰۵). در واقع: «اگر چنانچه فساد در داخل قوه قضاییه به وجود بیاید، ضررش بسیار بیشتر از فساد بیرون قوه قضاییه است؛ مثل همان «وای به روزی که بگندد نمک» است؛ یعنی این جوری نیست که بتوانیم مثل بقیه‌ی فسادها با آن برخورد کنیم؛ نه ضربه و سنگینی این خیلی زیاد است و حقیقتاً برخورد جدی و کارشناسی لازم دارد؛ بنابراین در درجه‌ی اول، نگاه باید به فساد درون قوه باشد.» (۱۳۹۹/۴/۷).

پیشگیری از وقوع جرم اقتصادی، مبتنی به قبل از وقوع جرم است. مهمترین راهکار پیشگیری از جرائم اقتصادی، پیشگیری وضعی در اولویت قرار می‌گیرد، این رویکرد ما را به تمرکز بر موقعیت‌های خاصی که در آن فرصت‌های جرم فراهم است، رهنمون می‌سازد. (عظیمی و دیگران،

۱۳۹۵: ۲۷۳). اساسی‌ترین سیاست‌های مبارزه با فساد اقتصادی شامل: ۱- ایجاد نهادهای مستقل از قوا. ۲- افزایش حقوق و دستمزد کارمندان و کارگران بخش عمومی. ۳- کاهش اندازه دولت در اقتصاد. ۴- حسابرسی مالی دقیق. ۵- استقلال رسانه‌های ارتباط جمعی. ۶- استقلال دستگاه قضایی. ۷- مشارکت شهروندان. ۸- تمرکززدایی و اصلاح فرهنگ جامعه است، که می‌تواند در اقتصاد کشور پویایی ایجاد نماید. (صنعی، ۱۳۹۵: ۳۹)

۱-۱- دادگاه‌های انقلاب ویژه مبارزه با جرم اقتصادی

هدف از ایجاد تشکیلات قضایی در هر کشوری اجرای عدالت و آمادگی اجرای مجازات برای افرادی است که با نقض قوانین کیفری، نظم و امنیت جامعه و شهروندان را به مخاطره می‌اندازند. وقتی که سیستم قضایی عادی موجود توان مقابله با بعضی از قانون شکنی‌ها و جرائم را ندارد، یکی از راه‌حل‌ها، ایجاد «دادگاه‌های ویژه» است. در ۹۷/۵/۲۰، رئیس قوه قضاییه طی شرحی در ۱۲ بند از مقام معظم رهبری (مدظله العالی) تقاضای تشکیل دادگاه ویژه را جهت برخورد قاطع و سریع با اخلاک‌گرا و مفسدان اقتصادی نمود و با مجوز این دادگاه‌ها، با امید به حتمیت در اجرائمجازات، تسریع در رسیدگی، قاطعیت، بهره‌وری بالا، یکپارچگی و دوری از نفوذ تشکیل شدند. به منظور اجرایی کردن فرمان مقام معظم رهبری و حمایت از سرمایه‌گذاری سالم، پیشگیری از بروز فساد، تعقیب، تحقیق، رسیدگی و... در جرائم ویژه اقتصادی، مجتمع قضایی با عنوان «مجتمع قضایی امور- اقتصادی» تشکیل می‌شود (ماده ۱). براساس ماده هفتم «به منظور حمایت از سرمایه‌گذاری سالم و پیشگیری و کشف مفاسد اقتصادی، دفتری در مجتمع قضایی امور اقتصادی تحت عنوان «دفتر حمایت از سرمایه‌گذاری سالم و پیشگیری از مفاسد اقتصادی» تشکیل که؛ مهمترین هدف آن، پیشگیری از وقوع جرائم اقتصادی مورد نظر دستورالعمل است. (مهربخش و دیگران، ۱۳۹۴: ۵۶).

رایج‌ترین دلیل ایجاد دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد، میل به افزایش کارایی سیستم قضایی رسیدگی کننده به پرونده‌های مفاسد اقتصادی است. دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد می‌توانند رویه‌های مربوط به رسیدگی به پرونده‌های فساد را در موارد مختلف تسهیل کنند؛ به منظور تسریع در روند رسیدگی به پرونده‌های فساد، بسیاری از کشورها مهلت‌های ویژه‌ای را در دادگاه‌های- مبارزه با فساد اعمال می‌کنند. آراء صادره از این دادگاه به جز اعدام، قطعی و لازم‌الاجراء هستند. احکام اعدام با مهلت حداکثر ۱۰ روز قابل تجدیدنظر خواهی در دیوان عالی کشور هستند. (بند ۴ و

۱۰ نامه رئیس قوه قضاییه به مقام معظم رهبری (مدظله العالی)). دلیل دیگر ایجاد دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد، یکپارچگی و تضمین رسیدگی به پرونده‌های فساد توسط یک دادگاه بی طرف و مستقل است. دلیل سوم برای ایجاد دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد، ایجاد یک دادگاه با تخصص بیشتر است. به استناد بند ۱ استیضاح و ماده ۲۲ آیین نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرائم اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۹۷/۸/۲۳ قضات دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد - اقتصادی باید حداقل ۲۰ سال سابقه قضایی داشته باشند و این دادگاه‌ها با یک نفر رئیس و دو نفر مستشار تشکیل می شوند. (سند تحول، ۱۳۹۹).

۵-۲- شفافیت

شفافیت در لغت به معنای وضوح و روشنی است. زمانی به یک ضابطه، قانون یا فرآیند حقوقی، شفاف می گوئیم که بتوان به راحتی آن را درک کرد دقیقاً مانند زمانی که از طریق یک پنجره شفاف قادر به مشاهده اشیا هستیم. تعریف شفافیت سه استعاره را آشکار می کند: شفافیت به عنوان یک ارزش عمومی که جامعه برای مقابله با فساد پذیرفته است، همچنین شفافیت مترادف با تصمیم گیری باز توسط دولت ها و غیر انتفاعی ها و شفافیت به عنوان ابزار پیچیده برای حکمرانی خوب در برنامه ها، سیاست ها، سازمان ها و ملل است. در استعاره اول، شفافیت کاملاً با مسئولیت - پذیری در هم تنیده شده است در حالی که شفافیت باعث تشویق صراحت می شود، نگرانی های مربوط به رازداری و حفظ حریم خصوصی را افزایش می دهد. در مورد سوم، سیاستگذاران شفافیت را در کنار پاسخگویی، کارایی و اثربخشی ایجاد می کنند... (حاجی زاده، موسی زاده و شهابی، ۱۳۹۸: ۱۶)

برای تحقق فرهنگ شفافیت، اتخاذ انواع تدابیر در فرآیند زمانی نسبتاً طولانی مدت لازم است. فرهنگ شفافیت، تلاش می کند رابطه اسرارگرایی و محرمانه گویی را مغلوب کند و جایگاه اصل و استثنا را تغییر دهد. قوانین و نهادهای حمایتی ناظر بر آزادی بیان، آزادی مطبوعات، آزادی اطلاعات، دولت الکترونیک، حقوق رقابت و مبارزه با فساد، مدیریت تعارض منافع، حمایت از افشاگران و منابع خبری، از تدابیر ناظر بر فرهنگ شفافیت هستند. (گلچین، حق خواه و سیدی، ۱۳۸۷: ۱۲).

کشورهایی که در صدد استقرار فرهنگ شفافیت برآمده و تجربیات نسبتاً موفقی در این زمینه دارند، با شعار خانه‌های آهنی را به خانه‌های شیشه‌ای تبدیل کنید» و تصویب قوانین مختلف در صدد حمایت از شفافیت امور برآمده و اسرار بودن امور را تنها در حد ضرورت، مجاز شناخته‌اند. در فرهنگ شفافیت، همچنان امنیت ملی، اسرار دولتی، نظم عمومی، اخلاق عمومی، حریم خصوصی، حرمت و آبروی افراد مهم است، اما غلبه با آنها نیست. اصل شفافیت در سطوح بالای قوانین جمهوری اسلامی ایران وجود دارد، از جمله؛ سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت اقتصادی ابلاغی ۱۳۷۹: بند ۳؛ قوانین و سیاست‌های اجرایی و مقررات باید دارای سازگاری و ثبات و شفافیت و هماهنگی باشند. بند ۵؛ شرایط فعالیت اقتصادی (دسترسی به اطلاعات، مشارکت آزادانه اشخاص در فعالیت‌های اقتصادی و برخورداری از امتیازات قانونی) برای بخش‌های دولتی، تعاونی و خصوصی، در شرایط عادی باید یکسان و عادلانه باشد. (حاجی‌زاده، موسی‌زاده و شهابی، ۱۳۹۸: ۱۱۵-۱۱۹). قانون «رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران» جمهوری اسلامی ایران، در راستای اجرای اصل ۱۲۳ قانون اساسی، مشتمل بر ۱۴ ماده ۲۲ بند و یک تبصره، ۱۳۹۱/۲/۱۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی و در تاریخ ۱۳۹۴/۸/۹ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام، با اصلاحات کلی در ۶ ماده و ۲۹ بند و سه تبصره، مورد موافقت قرار گرفت. در ماده ۵ امنیت قضایی در خصوص شفافیت آرا و احکام قضایی بیان می‌دارد که: اصل - شفافیت، تضمین کیفیت قانون و آراء قضایی از نظر قابلیت فهم و وضوح آن برای همه شهروندان باهدف افزایش اعتبار نظام حقوقی است. (سند تحول، ۱۳۹۹).

۵-۳- سوت‌زنی

اصطلاح سوت‌زنی از رفتار مأموران پلیس گرفته شده است، یعنی زمانی که پلیس تخلفی همچون نزاع خیابانی، دزدی و ... می‌بیند، در سوت خود می‌دمد تا همه مردم و سایر افسران پلیس برای آگاهی از محل وقوع جرم خبردار شوند. طبق تعاریف، سوت‌زن در اصطلاح به کسی گفته می‌شود که در درون یک سازمان کار می‌کند و خلافکاری‌های آن را افشا می‌کند، این تخلفات می‌تواند شامل انواع رفتارهای غیرقانونی و غیراخلاقی مدیران و کارکنان یک سازمان از قبیل - تقلب، رانت، رشوه، احتکار، تولید محصول غیر ایمن و نقض قوانین یا مقررات باشد. قوی‌ترین راهکاری که کشورهای پیش‌قدم در مبارزه با فساد به آن رسیده‌اند، قانون گزارش‌دهی یا

سوت زنی است، ۴۰ درصد از مفاسد دنیا به تنهایی از طریق سوت زنی کشف می‌شوند. سوت زدن، نوعی فراخوان عمومی است برای مطلع کردن افراد از محل وقوع جرم و هدف آن، جلوگیری از آسیب رساندن بیش از پیش به افراد جامعه، سازمان‌ها و نهادهای عمومی است. سوت زنی یا افشاگری، در آمریکا از سال ۱۸۶۳ با تدوین قانونی به نام قانون حفاظت از رسواکننده» اجرا می‌شود، بر اساس این قانون سوت زن یا افشاگر هم در پناه قانون است، و هم دولت آمریکا موظف می‌باشد درصدی از جریمه که از فرد فاسد می‌گیرد، به افشاگر بپردازد. (حاجی زاده، موسی زاده و شهابی، ۱۳۹۸: ۵۲).

۵-۴- تجربیات گرجستان

برخورد سخت و قاطعانه با مقامات فاسد و شبکه الیگارشی و رانت در گرجستان در کانون سیاست تحمل صفر قرار داشت در نتیجه این اقدام بین سالهای ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۰ حدود ۱۰۰۰ نفر از مقامات سیاسی این کشور دستگیر شدند. در سال ۲۰۰۴ پلیس مالی و پلیس مالیاتی برای برخورد با متخلفان ایجاد شد و برخوردهای قضایی و امنیتی با چهره‌های شاخص متهم به فساد در دستور کار قرار گرفت. اخراج بیش از ۱۲ هزار نیروی پلیس، ماموران امنیت، قضات و دادستان‌های متخلفی که سالها آلوده به دریافت رشوه از مراجعین و برکناری مسولان متخلف و افشای کامل نام و تصاویر آنها در رسانه‌های عمومی از جمله مهمترین اقداماتی بود که در راستای سیاست تحمل صفر صورت گرفت. سند استراتژی مقابله با فساد» تنها مرجع و سند سیاست‌گذاری کلان در حوزه مبارزه با فساد و ایجاد شفافیت اداری در ۱۳ سال (۲۰۰۵ تا ۲۰۱۸) در ساختار سیاسی و اداری گرجستان شناخته می‌شود. بخش‌هایی از این سند، در سالهای ۲۰۱۰ و ۲۰۱۵ مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفت. طی ۱۸ سال، غیر از سند استراتژی مبارزه با فساد، سند دیگری از سوی هیچ مرجع از جمله پارلمان و دستگاه قضایی منتشر نشد. سند استراتژی مبارزه با فساد گرجستان در هفت بخش شامل ۱. اهداف استراتژیک ۲. اقدامات پیشگیرانه ۳. ایجاد محیط کسب و کار رقابتی ۴. اصلاحات نهادی هیات اجرای قانون ۵. همکاری با سازمان‌های بین‌المللی ۶. نقش مردم ۷. پیاده سازی و اجرای استراتژی تنظیم شده است. در راستای مقابله با فساد و شفاف‌سازی، شورایی تحت عنوان شورای هماهنگی بین دولتی مقابله با فساد، بر اساس قانون تعارض (تضاد) منافع در خدمات عمومی گرجستان در سال ۲۰۰۵ تشکیل شد. این شورا بالاترین و مهمترین نهاد دولتی گرجستان

در زمینه مقابله با فساد اقتصادی محسوب شده از نقش مهم و محوری در روند تحولات مقابله با فساد اقتصادی و ایجاد شفافیت و تحول اداری در این کشور برخوردار است ترکیب اعضا: ۱- وزارت دادگستری ۲- بخش دولتی و اجرایی ۳- بخش پارلمانی ۴- بخش قضایی و انتظامی ۵- بخش نهادهای مدنی و غیر دولتی ۶- نهادهای خارجی و موسسات بین المللی؛ می باشد. (حاجی-زاده، موسی زاده و شهابی، ۱۳۹۸: ۹۳-۱۰۶).

نتیجه گیری

هدف اصلی این پژوهش تحول قضایی و پیشگیری از مفاسد اقتصادی با محور بیانیه گام دوم بود. سند تحول قضایی مشتمل بر ۳۷ ماده (یک دیباچه، یک مقدمه و چهار فصل) مهمترین مأموریت های اصلی دستگاه قضایی، از جمله: ۱- احیاء حقوق عامه، گسترش عدل و آزادی های- مشروع ۲- نظارت بر اجرای صحیح قوانین ۳- کشف جرم، تعقیب و مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزایی اسلام ۴- پیشگیری از وقوع جرائم و دعاوی، می توان نام برد. در سند تحول قضایی تمام نقاط مثبت دوره چهل ساله قوه قضاییه، چالش ها و آسیب ها و عوامل بروز آنها احصاء شده است.

رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در ۱۳۸۰/۲/۱۰ با «فرمان هشت ماده ای»، خطاب به مسئولان در خصوص مبارزه با فساد، فرمودند: اگر دست مفسدان و سوءاستفاده کنندگان از امکانات حکومتی، قطع نشود، همه احساس ناامنی و نومییدی خواهند کرد...؛ و در امر مبارزه با فساد نباید هیچ تبعیضی دیده شود. هیچکس و هیچ نهاد و دستگاهی نباید استثنا شود... ایشان، در مبارزه با فساد اول، تأکید بر پیشگیری دارند؛ در بیانیه گام دوم انقلاب؛ عدالت و مبارزه با فساد را لازم و ملزوم یکدیگر دانسته و اشاره دارند که در صورت بروز فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی، در بدنه ی حکومت ها، زلزله ی ویرانگر و ضربه زننده، مشروعیت آنها را در پی دارد. پیشگیری از جرائم اقتصادی، مجرمان بالقوه را آگاه می کند، که هزینه ارتکاب جرم بیش از حد توان آنهاست. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که با توجه به سند تحول، قوه قضاییه می بایستی به راهبردهای ذیل اهتمام بیشتری داشته باشد: ۱- تمرکز بر احیاء حقوق عامه، ۲- نظارت بر اجرای صحیح قوانین. ۳- اجرایی نمودن سیاست های ابلاغی اقتصاد مقاومتی ۴- بازطراحی نظام مدیریتی قوه قضاییه ۵-

تأکید بر پیشگیری و مبارزه با فساد. مهمترین عوامل مؤثر در اهمیت جرائم اقتصادی را می‌توان این - گونه بیان کرد: ۱- مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، فرمان ۸ ماده‌ای، بیانیه گام دوم. ۲- مطالبه عمومی. ۳- وضعیت اقتصادی کشور. مهمترین اقدام پیشگیرانه و مبارزه با فساد اقتصادی در سند تحول: ۱- تشکیل دادگاههای ویژه اقتصادی ۲- استفاده از قضات متخصص و مجرب. ۳- رسیدگی سریع و قاطع ۴- اطلاع‌رسانی عمومی. ۵- برخورد جدی قضایی با قضات و کارمندان متخلف. ۶- استقلال قضایی. ۷- حمایت از افشاکنندگان فساد، و سوت‌زنها. ۷- شفافیت در نظام پرداخت‌ها و شفاف‌سازی.

دکترین استراتژی مهار ریگان، از جمله دکترین‌های ایالات متحده علیه ایران است و از مهمترین ارکان آن، محدود کردن کشور هدف در بعد اقتصادی و کاهش قدرت مالی می‌باشد. تحریم‌ها باعث بی‌ثباتی سیاسی، تغییر رفتار سیاسی یا اقتصادی کشور هدف می‌شوند. استفاده از دیپلماسی اقتصادی یکی از مهمترین راهکارهای مقابله به مثل، یا اقدام متقابل در برابر تحریم‌های اقتصادی علیه کشور می‌باشد. مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، اقتصاد را در جامعه اسلامی به عنوان یک وسیله در نظر گرفته و برخی از مهمترین مصادیق تحقق آن را در گام دوم انقلاب، پیگیری سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، تولید مبتنی بر کیفیت، تقویت تولید اقتصادی مستقل، دانسته و دو تهدید عمده نظام اقتصادی را عیوب ساختاری و ضعف‌های مدیریتی (عامل درونی) و خباثت‌های دشمنان و تحریم‌های اقتصادی (عامل بیرونی) عنوان می‌نمایند. هرگونه اقدامی که به اقتصاد کشور لطمه بزند هر چند که مال موضوع جرم متعلق به بخش خصوصی باشد، جرم اقتصادی خواهد بود. مفاسد اقتصادی با از بین بردن سرمایه اجتماعی حکومت، باعث آرمان‌زدایی از انقلاب اسلامی می‌شود. در سیاست‌های کلی قضایی، مورد توجه مقام معظم رهبری مصوب ۱۳۸۱، بر اصلاح ساختار نظام قضایی کشور و در درجه اول، مسئله‌ی پیشگیری و مبارزه با فساد است؛ سپس درمان؛ و می‌فرمایند در امر مبارزه با فساد نباید هیچ تبعیضی دیده شود. در توصیه چهارم بیانیه گام دوم، هم شرط مشروعیت همه‌ی مقامات حکومت جمهوری اسلامی، را طهارت اقتصادی می‌دانند و از دستگاه‌های نظارتی و دولتی، درخواست برخورد قاطعانه و باحساسیت از تشکیل نطفه‌ی فساد، پیشگیری و مبارزه با فساد می‌نمایند. جمهوری اسلامی ایران در راستای منافع ملی خود با توجه به تحریم‌های موجود و فساد اقتصادی که بعضاً به خاطر عدم نظارت، سوءاستفاده، طمع و ... در

■ واکاوی تحول قضایی و پیشگیری از فساد اقتصادی (گام دوم انقلاب)

برخی از مدیران و مسئولین مشاهده می‌گردد، نیاز به استفاده از چند راهبرد اصلی و مهم از قبیل ۱- اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ۲- دیپلماسی فعال اقتصادی ۳- بهره‌گیری فعال از شرکت‌های دانش‌بنیان ۴- تقویت نهادهای نظارتی در راستای مبارزه و پیشگیری از فساد اقتصادی ۵- برخورد قاطع و متقن با مجرمین و مفسدین اقتصادی ۶- تلاش برای لغو تحریم‌های اقتصادی در کنار خنثی‌سازی تحریم‌ها.

پیشنهادها

سند تحول قضایی و بیانیه گام دوم از اسناد بالادستی هستند که با محوریت آنها برای پیشگیری از فساد اقتصادی، پیشنهادهایی به شرح ذیل بیان می‌شود: ۱- تعریف شفاف و صریح از فساد و جرم- اقتصادی در قانون. ۲- الزام سریع‌تر ثبت حقوق و مزایا و پرداختی‌ها. ۳- شفافیت دستگاه‌های مختلف نسبت به اعتبارات و اقدامات. ۴- استفاده از تجربیات کشورهای موفق در این راستا. ۵- توجه بیش از پیش به بهره‌مندی خدمات توسط دولت الکترونیک و برخط.

فهرست منابع

قرآن کریم

- بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در تاریخ‌های ۱۳۸۰/۲/۱۰-۱۳۸۰/۱۰/۱۹-۱۳۸۰/۴/۲۰-۱۳۸۱/۷/۱۳۸۱-۱۳۸۷/۴/۵-۱۳۹۰/۷/۲۰-۱۳۹۲/۱۲/۲۰-۱۳۹۴/۴/۷-۱۳۹۷/۴/۶-۱۳۹۷/۱۱/۲۲-۱۳۹۸/۴/۵-۱۳۹۹/۴/۷.
- آل کجیاف، حسین و مجتبی انصاریان. (۱۳۹۳). «تأثیر تحریم‌های یک جانبه و چند جانبه بر ایران از منظر حق بر سلامت شهروندان ایرانی». حقوق پزشکی. ۸ (۲۹): ۵۰-۱۱.
- اشیری، سعید. (۱۳۹۷). «ده‌کارکردگفتمانی بیانیه‌گام دوم انقلاب»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری (مدظله العالی): ۱۳۹۷/۱۲/۱۱.
- ترابی، یوسف. (۱۳۸۳). «بررسی روابط اقتصادی نظامی ایران و آمریکا». چاپ اول. تهران: نشر عروج.
- پزشکی، روزبه؛ عسگرخانی، ابومحمد؛ عطاشنه، منصور. (۱۴۰۰). «ساز و کارهای پیشگیرانه برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران». فصلنامه علمی مطالعات پیشگیری از جرم. دوره شانزدهم. شماره ۵۸. بهار ۱۴۰۰. صفحات ۱ تا ۲۵.
- حاجی زاده، عاطفه؛ موسی‌زاده، رضا؛ شهابی، سهراب. (۱۳۹۸). پایان نامه کارشناسی ارشد «تأثیر شفاف سازی نظام مالی بین‌الملل بر عملکرد دولت‌ها با تأکید بر رویکرد و رویه جمهوری اسلامی ایران». دانشکده روابط بین‌الملل. وزارت امور خارجه.
- حطمی، ایمان، پاکزاد، بتول، فرحبخش، مجتبی، خسروی، حسن. (۱۴۰۰). «الگوی مطلوب پیشگیری از جرائم اقتصادی در ایران»، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، سال ششم، بهار، شماره نوزدهم، صفحه ۷۹ تا ۱۰۴.
- حقیقت، سید صادق. (۱۳۹۴). «روش‌شناسی علوم سیاسی». قم: انتشارات دانشگاه مفید.
- دشتی، فرزانه، پوردانش، سیدسامر، باقری‌نیا، حدیث، مکرمی‌پور، محمد باقر. (۱۴۰۰). «مؤلفه‌های قدرت نرم و به اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه دولت پژوهی جمهوری اسلامی ایران، سال هفتم، شماره سوم، پاییز، ص ۷-۳۳.
- رادمرد، محمد. (۱۳۹۹). «تأثیر فساد اقتصادی در آرمان‌زدایی از انقلاب اسلامی». کنفرانس ملی مؤلفه‌های تمدن‌ساز در بیانیه‌گام دوم انقلاب. مشهد.
- رایجیان اصلی، مهرداد. (۱۳۹۷). «درآمدی بر جرم‌شناسی». تهران: نشر سمت.
- رحیمی‌نژاد، اسماعیل. (۱۳۹۴). «جرم‌شناسی». چاپ چهارم. تبریز: نشر فروزش.
- رحیمی‌نژاد، اسماعیل؛ آقایی، مهدی؛ قلی‌پور، غلامرضا. (۱۳۹۴). «نظریه خنثی‌سازی جرم و ارتباط آن با عدالت کیفری». پژوهش‌های حقوق کیفری. سال ۳. شماره ۱۱ ص ۸۵-۱۱۲.
- ساوه‌درودی، مصطفی. (۱۴۰۰). «گام دوم انقلاب در دو حرکت (شناخت تهدیدات امنیتی، مقابله با تهدیدات امنیتی)». فصلنامه علمی مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، سال یازدهم، شماره ۴۲، بهار، صفحه ۲۲۱-۲۴۶.
- سرکشیکیان، سیدمحمد حسین. (۱۳۹۱). «مقاله پیشگیری از جرم در ژاپن». گزارش خبری تحلیلی پیشگیری از جرم و آسیب‌های اجتماعی، سال دوم، ش ۸ اسفند و فروردین. ۹۰-۹۱.

■ واكوى تحول قضايى و پيشگيرى از فساد اقتصادى (گام دوم انقلاب)

- صابرى، نصرت‌الله، مؤمنى‌راد، احمد، (استادراهنما) اصلاى، فيروز، حسينى، سيد ابراهيم (استاد مشاور). (۱۳۹۷). رساله دكترا «بايسته‌هاى حقوقى مبارزه با فساد اقتصادى در جمهورى اسلامى ايران»، دانشگاه پرديس بين المللى ارس.
- صنيعى منفرد، محمدعلى. (۱۳۸۰). «استقلال قوا در قانون اساسى جمهورى اسلامى ايران». مجله حكومت اسلامى، شماره ۲۲.
- عظيمى، سيدميثم و على غلامى. (۱۳۹۵). «نظارت فناورانه در پيشگيرى وضعى از جرم اقتصادى و چالش‌هاى آن با حريم خصوصى اطلاعاتى». مجلس و راهبرد، سال ۲۴، شماره ۹۱.
- على محمدى، محبوبه، (۱۳۹۸). «گفتمان‌سازى بيانیه گام دوم انقلاب، تبين منظومه فكرى مقام معظم رهبرى (مدظله العالى) درباره محورهای هفتگانه بيانیه». تهران: انتشارات مركز تحقيقات صدا و سيما جمهورى اسلامى ايران. صفحه ۱۷۱.
- فشارى، مجيد و جواد پورغفار. (۱۳۹۳). «بررسى و تبين الگوى اقتصاد مقاومتى در اقتصاد ايران»، مجله اقتصادى، دوره ۵، شماره ۵۶، صفحات ۲۹ تا ۴۰.
- قنبرلو، عبدالله. (۱۳۸۹). «اقتصاد سياسى مداخله‌گرایی در سياست خارجى آمريکا». تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردى.
- کاشانى، جواد و امير هوشنگ فتحى‌زاده. (۱۳۹۸). «اصل شفافيت در معاملات دولتى و افراد». مطالعات فقه و حقوق اسلامى، سال ۱۱، شماره ۲۴، تابستان ۹۸، صفحات ۳۷ تا ۶۴.
- گنجعلى دارانى، وحيد؛ تجرى، محمدعلى. (۱۳۹۸). پايان نامه کارشناسى ارشد «مستندات قرآنى و روايى بيانیه گام دوم انقلاب در حوزه اقتصاد». دانشگاه قم. دانشکده الهيات و معارف اسلامى.
- گلچين، مسعود؛ حق خواه، مژگان؛ سيدى، فرشته. (۱۳۸۷). «فرهنگ سياسى دموکراتيک و عوامل مرتبط با آن». مجله دانشکده ادبيات و علوم انسانى، شماره ۶۱، تابستان، صفحه ۱۲.
- لطيفى، محمدحسين. (۱۳۹۴). «فساد ادارى، انواع گوناگون آن و فرايندهاى جامع مبارزه با آن».
- مرجانى، سعيد. (۱۳۹۹). رساله دکترا «ارزيابى سياست جنابى ايران در سازماندهى کنشگران اجرايى دخيل در پيشگيرى و مقابله با مفاسد اقتصادى». دانشگاه علامه طباطبايى. پرديس تحصيلات تکميلي خودگردان.
- مصلى نژاد، عباس. (۱۳۹۶). «سياستگزارى اقتصادى کنترل تحريم در فرايند ديپلماسى هسته‌اى». فصلنامه سياست مجله دانشکده حقوق و علوم سياسى. دانشگاه تهران. دوره ۴۷. شماره ۳. پاييز. صفحات ۷۹۱-۸۱۳.
- معين، محمد. (۱۳۶۲). «فرهنگ فارسى». جلد ۳. تهران: انتشارات اميرکبير.
- معاونت پيشگيرى از جرم قوه قضاييه. (۱۳۹۸). «بازخوانى تفسير و تحليل بيانیه گام دوم انقلاب مقام معظم رهبرى خطاب به ملت ايران»، ۱۳۹۸/۳/۲۱.
- منظور، داوود و مصطفى عباسى کلاش. (۱۳۹۸). «نقش شفافيت در کاهش تعارض منافع و مقابله با فساد». فصلنامه سياست‌هاى مالى اقتصادى. سال هفتم. شماره ۲۷. پاييز. صفحات ۸۷-۱۰۳.

- مهربخش، حمیدرضا. (۱۳۹۴). پایان‌نامه کارشناسی ارشد «ساختارهای قضایی و اداری در مبارزه با فساد اقتصادی در ایران». دانشگاه گیلان، پردیس دانشگاهی.
- نای، جوزف. (۲۰۱۰). «آموزش عالی، فرهنگ عامه و قدرت نرم»، ترجمه حسن روحانی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین و حمید هاشم‌بیگی. (۱۳۹۳). «دانشنامه جرم‌شناسی». تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. چاپ سوم.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۳-۱۳۸۴). «تقریرات درس جامعه‌شناسی دوره‌ی کارشناسی ارشد». مهدی صوری‌پور. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- نجف‌زاده، محمد (۱۳۹۸). پایان‌نامه کارشناسی ارشد «نقش نظارتی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از جرائم اقتصادی». دانشگاه پیام‌نور مشهد.
- نصرت‌پناه، محمدصادق؛ مرادی، محمدحسین؛ رشیدی، امیرحسین. (۱۳۹۸). «تحلیل گفتمان انتقادی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از روش نورمن فرکلاف». مطالعات راهبردی بسیج. سال بیست و دوم. تابستان. شماره ۸۳.
- یعقوبی‌زرنادینی، محمد؛ قماش، سعید؛ خدادادی، ابوالقاسم. (۱۳۹۸). «زمینه‌های ساختاری وقوع جرائم قضایی قضات ایران». کاشان. پرتال جامع علوم انسانی. ص ۱۱۳-۱۳۴.
- سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت اقتصادی، (۱۳۷۹). بندهای ۳ و ۵. بیانیه گام دوم، (۱۳۹۷)
- سند تحول قضایی، (۱۳۹۹)
- Alfada, A. (2019). The destructive effect of corruption on economic growth in Indonesia: A threshold model. *Heliyon*, 5(10), e02649.
- Katzman, K. 2016. Iran's foreign policy. Congressional Research Service. Report N.7:1-51. Retrieved from.
- Nye, Joseph. (2004). *soft power: The Means of success in World* New York: Public Affairs.

